

Karamanlı Türkçesi ile Yazılmış Metinlerde Halk Ağzı Unsurları

Elements of Folk Dialect in Texts Written in Karamanlı Turkish

Sorumlu Yazar

Adalet Gül Özgül

Üsküp/Makedonya

adaletgulozgul@gmail.com

orcid: 0000-0002-4022-9454

Atıf Citation

Özgül, Adalet Gül (2024).

Karamanlı Türkçesi ile Yazılmış Metinlerde Halk Ağzı Unsurları. *BABUR Research*, 3 (1), 241-251.

Gönderim Submitted

11.03.2024

Revizyon Revision

28.04.2024

Kabul Accepted

02.05.2024

Yayın Tarihi Publication Date

07.06.2024

Öz

Türk dili ve kültüründeki değişmeyi tespit edebilmek ya da değişmeden devam eden kültürel izleri belirlemek oldukça önemlidir. Bu nedenle Türk dili, kültürü ve edebiyatı üzerinde araştırmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. İşte Türk dili ve tarihi üzerine araştırma yapılan konulardan biri de Karamanlıların kökenleri ve kullandıkları dildir.

Karamanlılar, 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Suriye, Balkanlar, Basarabya, Kırım ve yoğun olarak Orta ve Güney Anadolu'da yaşamış, 1923 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi sonucunda Yunanistan'a gönderilmiştir. Günümüzde ise Yunanistan'ın uygulamış olduğu zorunlu dil eğitimi nedeniyle Karamanlılar benlik ve dillerini neredeyse unutmışlardır. Varlığı 16. yüzyıla kadar dayandığı bilinen Grek harfli Türkçeye çok sayıda eser üretilmiştir.

Bu çalışmada, Karamanlı Türkçesi metinlerinde yer alan halk ağzı unsurları ele alınmıştır. Bu unsurlar verilirken bazen sözcüklerin kök halindeki biçimi bazen de eklerle genişletilmiş biçimleri seçilerek gösterilmiştir. Ayrıca bazı sözcüklerde de Eski Türkçe, tarihi Türk lehçeleri ve alıntı yapılan dildeki karşılıkları gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Grek Harfli Türkçe Metinler, Karamanlıca, Karamanlı Türkçesi, Halk Ağzı, Söz Varlığı, İmla

Abstract

It is very important to be able to determine the changes in Turkish language and culture or to determine the cultural traces that continue unchanged. For this reason, research on Turkish language, culture and literature has been done and continues to be done. One of the subjects researched on Turkish language and history is the origins of the Karamanids and the language they use.

Karamanites lived in Syria, Balkans, Basarabya, Crimea and intensively in Central and Southern Anatolia until the first years of the 20th century and were sent to Greece as a result of the population exchange with Greece in 1923. Today, Karamanites have almost forgotten their identity and language due to the compulsory language education implemented by Greece. Many works have been produced in Greek-lettered Turkish, whose existence is known to date back to the 16th century.

In this study, folk dialect elements in Karamanli Turkish texts are discussed. While these elements are given, sometimes the root form of the words and sometimes the forms expanded with suffixes are selected and shown. In addition, for some words, their equivalents in Old Turkish, historical Turkish dialects and the quoted language are shown.

Keywords: Greek Turkish Texts, Karamanlica, Karamanli Turkish, Folk Dialect, Vocabulary, Orthography

Giriş

Türk dili ve tarihi üzerinde çeşitli konularda araştırmalar yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. İşte bu konulardan biri de Karamanlılardır. Özellikle Karamanlıların kökenleri ve kullandıkları dili hakkında uzun süredir tartışmalar devam etmektedir. Tartışılan konu hakkında iki temel teori bulunmaktadır. Birinci teoriye göre; onlar, Ortodoks olup dilsel olarak Türkleşmiş Bizans nüfusunun kalıntılarıdır (Balta, 2014: 39; Miller, 1974: 15; Vryonis, 1986: 499). İkinci teoriye göre ise aslen Bizans imparatorluğu döneminde Anadolu'ya yerleştirilmiş ve Hristiyanlık inancını benimseyen Türklerin olduğu savunulur (Anzerlioğlu, 2009: 149; Sertkaya, 2004: 1). Fakat Karamanlıların kendilerini tanımlayacak veya kanıtlayacak yeterli kanıt yoktur.

Anadolu sahasında ilk Grek harfli Türkçe eser 16. yüzyılda görülür: 1455-1456 yılları arasında Fatih Sultan Mehmed'in buyruğu üzerine, İstanbul'un ilk patriği Gennadios Scholarios'un tarafından Yunanca kaleme aldığı İtikadnâme adlı eser, önce Türkçeye çevrilerek Fatih'e sunulmuş ve daha sonra Grek harfleriyle de Türkçe olarak yazıya geçirilmiştir. Bu Grek harfli metin 1584'te, Martino Crusius tarafından Basel'de yayımlanmıştır (Eckmann, 1965: 821-822; Tekin, 1997: 107). 1718 tarihinde Yunancadan çevrilip *Gülizar-ı İman-ı Mesihi* adla yayımlanan bu eser bir Hristiyan ilmihalidir ve 1743'te Amsterdam'da 1883'te ise İstanbul'da basılmış iki nüshası daha vardır (Eckmann, 1950b: 166; 1965: 822). 18 yüzyılda basılmış eserlerin tamamına yakını dini içeriklidir (Balta, 1989: 58). 19. yüzyılda Venedik, Atina, Viyana, Leipzig, Amsterdam, İstanbul, İzmir gibi şehirlerde pek çok eser basılmıştır. Basılan bu eserlerin asıl amacı Anadolu'daki Hristiyanlara dini vecibeleri ve kilise kurallarını öğreterek eğitmektir (Balta, 2014: 177, 179).

Grek harfli Karamanlca eserlerin sonuncusu Eckmann'a göre Προσεχαι ύπό Προδρόμου Αμφιλοχίου (Πολάτογλου) έξ Ιxονίου (Σίλιβις) "Konyalı (Silleli) Prodrimos Amphilochios'tan (Polotoğlu) Dualar" adlı eserdir. (1965: 834). Karamanlca eserlerin tam listesi Evangelia Balta tarafından *Karamanlca, Yunan Alfabesiyle Basılmış Türkçe Eserlerin Analitik Bibliografyası, (1584-1900)* başlığı altında verilmiştir. Fakat 1987'de bu listeye 163 kitap daha eklemiştir (Balta, 1987; Balta, 1989: 59-60).

Karamanlılar ve Karamanlıca üzerine birçok araştırmacı incelemede bulunmuştur.¹ Karamanlıcanın dil incelemesini yapan araştırmacılardan Eckmann, Karamanlıca metinleri dil özelliklerine göre şu şekilde gruplandırmıştır:

“I. Doğrudan doğruya edebî Türkçe ile yazılı eserler. Bunlar aslen Arap harfleriyle yazılmış Türkçe eserlerin Yunan harfli neşirleridir.. Bu gruba giren eserler nispeten yenidir. Transkripsiyon sistemleri umumiyetle doğru olduğu ve kelimelerin vurgusunu gösterdikleri cihetle faydalıdır. Rumlar için yazılmış Türkçe gramer ve lügatleri de burada zikretmek lâzımdır. Bu gibi eserlerde Arap alfabesiyle yazılmış olan metin bir de Yunan harfleriyle de tekrarlanmıştır.. Yunan harfli Türkçe Mukaddes Kitap tercümeleri de bu gruba ithal edilebilir.

II. Halk unsurları ile az çok karışık bir yazı dili ile yazılmış eserler. Bunlar arasında türlü kademeler vardır:

a) Dili edebî Türkçeye yakın olmakla beraber halk ağızlarına ait birtakım fonetik hususiyetler (noksan vocalis uyumu: *anler, arzuler, oğlı, günü, yoktur, oldu, kurtıl-, buln-, doldır-, kalup, yetisüp, nufuzlı; e~i: et-, de-, eşit-, ver-, gece~ it-, di-, işit-, vir-, gice;* ses boşluğu: *bean, tesmie*, tektük assimilatio ve dissimilatio hâdiseleri: *şehar, mimkin, muhasere* vs.) ihtiva eden metinler.

Bundan başka Anadolu Hristiyanlarına Yunancayı öğretmek maksadıyla Türkçe kısmı da Yunan harfleriyle yazılan lügatler de bu gruba dâhildir. Bu lügatler esas itibariyle edebî dille yazılmış olmakla beraber, bazı ağız hususiyetleri ile ağızlara

¹ Karamanlılar ve Karamanlıca hakkındaki bilgi için bkz: Anhegger, R. (1979). “Hurufumuz Yunanca. Ein Beitrag zur Kenntnis der Karamanisch-Türkischen Literatur”. *Anatolica* 7, 1979/80: 157-202; Anzerlioğlu, Y. (2009). “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”. *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. Güz 2009. S.5: 171-187. Balta, E. (1987). *Karamanlidika: Additions (1584-1900), Bibliographie Analytique*. Athen; Balta, E. (1987). *Karamanlidika: Additions (XXe siecle), Bibliographie Analytique*. Athen; Balta, E. (1997). *Karamanlidika: Nouvelles additions et compléments I. Athènes: Centred’Etudes d’Asie Mineure*; Balta, E. (1989). “Karamanlıca (Karamanlidika) Basılı Eserler”. (Çev. Andonis Zikas). *Tarih ve Toplum*. C. 62: 57-59; Balta, E. (1990). “Karamanlıca Kitapların Önsözleri” (Çev. H. Milas). *Tarih ve Toplum*. C.74; Balta, E. (1998). “Karamanlıca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması”. (Çev. Erol Üyepazarcı). *Müteferrika* 13: 3-19; Berkol, B. (1989). “Karamanlıca Kaynakça”. *Tarih ve Toplum*. C.11: 59-60; Eckmann, J. (1950a). “Anadolu’da Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica”. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. C.VIII: 65-200; Eckmann, J. (1951). “Karamanlıca –İşin-li Gerundium Hakkında” *Türk Dili Belleten*, 1950. Seri III/14-15: 45-52; Eckmann, J. (1953). “Karamanlı Türkçesinde –maca ekli Fiil Şekli” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*: 45-48; Eckmann, J.(1989). “Karamanlıca Birkaç Gerundium Terkihi” (Çev. Müjdat Kayayerli). *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/ 2, 1988: 89-94; İbar, G. (2010). *Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları; Milas, H. (1992). “Yunancanın Türkçe Harflerle Yazılışı” *Tarih Araştırmaları*, Ankara:189-197; Salaville S and Dallegio, E. (1958). *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, I, 1584-1850*. Atina; Salaville S and Dallegio, E. (1966). *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, II, 1851-1865*. Atina; Salaville S and Dallegio, E. (1974). *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, III, 1866-1900*. Atina; Şakiroğlu, M. (1974). “Salaville Sévérien and Eugene Daleggio, Karamanlidika, Bibliographie analytique d’ouvrages en langue turque imprimés en caracteresgrecs III, 1866-1900 (Karamanlidika, Yunan harfleri ile basılı Türkçe kitapların açıklama bibliyografyası III. cilt 1866-1900)”. *Türk Tarih Kurumu Belleten*. C. XXXVIII:757-765; Misailidis, E. (1986). *Seyreyle Dünyayı: Temaşa-i Dünya ve Cefakar u Cefakeş* (Çev. Robert. Anhegger and Vedat. Günyol). İstanbul: Cem Yayınevi.

mahsus tek tük kelimeleri de ihtiva etmektedirler.

b) Bu gruba dahil metinler a grubunda temas edilen hususiyetlerden başka, yalnız Karamanlıca metinlerde rastlanan bazı hususiyetler göstermektedir: Arapça isim ve adiectivumlara bir *-lik* ve *-li* ekinin getirilmesi: *aflık, mübarekli*; Arapça adiectivumdan *-siz* ekiyle adiectivum privativum teşkili: *mimkinsiz* ‘imkânsız’; yardımcı fiil olarak *edilmek* ve *olunmak* yerine *olmak*: *icra ol-, cem ol-* ‘toplanmak’; nadiren Türkçe veya Farsça kelimedden Arap ekiyle kelime teşkili: *variyet* ‘varlık’, *serbestiyet ~ selbeziyet* ‘serbestlik’ v.s.

c) Bu metinlerde ağız hususiyetleri bundan evvelki gruplara nispetle daha çoktur. Ancak syntaxis Türk syntaxisinden büyük farklar göstermemektedir.

III. Karamanlı halk dili veya ona çok yakın bir dil ile yazılmış eserler. Bunlar dil bakımından tam bir birlik teşkil etmemekle beraber, esas itibariyle aynı ağız hususiyetlerini göstermektedirler” (Eckmann, 1950b, 167-168).

Dil bilimi araştırmalarına göre, her yazı dili, bir ağız temeline dayanır; yani başlangıçta o lehçenin bir ağız durumundadır. (Karahan, 2000). Ağız ise “Aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde, okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir” (Demir, 2002:114).

Yönetim, ticaret, bilim ve edebiyat merkezi durumunda olan şehrin veya bölgenin ağız, yaygınlaşır ve diğer bölgelerin yaşayanları tarafından da benimsenir ve toplumun ortak dili haline gelir (Buran, 2002, 97). Türkçede tarihsel metinler içinde ağızların olduğuna dair ilk bilgi Divanü Lûgat-it-Türk’te geçer. Kaşgarlı Mahmut, eserinde “Dillerin en yeğnişi Oğuzların, en doğrusu da Toxsı ile Yağmaların dilidir” (Atalay, 1985: 30) demekle ağızların olduğunu göstermiştir. Ağız özelliklerinin en sık görüldüğü dönem ise Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemidir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde çeşitli nedenlerle Anadolu’ya yapılan göçler ağızların şekillenmesinde önemli rol üstlenmiştir. Özellikle Moğol istilası neticesinde Anadolu’ya gelen Kıpçak ve Doğu Türkçesi konuşan boylar, Anadolu’da ağızların şekillenmesinde etken olmuştur (Akar, 2012: 233-234).

16-20. yüzyılın ilk yarısına kadar yaşamış olan Karamanlılar, Orta Anadolu, Karadeniz, Suriye, Balkanlar ve Kıbrıs başta olmak üzere çeşitli yerlerde yaşamış ve 1923 yılında Yunanistan’la yapılan mübadele neticesinde de Yunanistan’a gitmek zorunda kalmışlardır (Anzerlioğlu, 2009; Balta, 2014). Bulunduğu dönem ve çeşitli yerlerdeki yaşam neticesinde Karamanlıcada ses, imla ve söz varlığı açısından çeşitli ağız farklılıkları ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, Karamanlı Türkçesiyle yazılan *Hikaye-yi Aşık Garip*, *Adelfotisın Kanunismosu*, *Hikaye-yi Köroğlu*, *Hikâyet-i Şah İsmail*, *Moni Flavianon* (Mukaddeme

Bölümü), *Moni Flavianon* ve *Nevşehir Salnamesi* başlıklı eserlerdeki halk ağzı unsurları tespit edilmek istenmiştir. Bu Grek harfli metinlerden halk ağzı unsurları seçilirken bazen sözcüklerin kök halindeki biçimi bazen de eklerle genişletilmiş biçimleri seçilerek gösterilmiştir. Genel olarak Karamanlı Türkçesi metinlerinde standart bir imla söz konusu değildir. Bu nedenle örnek sözcüğün yazımı verilirken aynı metindeki farklı yazımı veya farklı metinlerde kullanılan yazımı da verilmiştir. Böylece metinlerdeki yazımda tam olarak birliğin olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bazı sözcüklerde ise Eski Türkçe, tarihi Türk lehçeleri ve alıntı yapılan dildeki karşılıkları da gösterilmiştir.

İncelenen Metinlerdeki Halk Ağzı Unsurları:

Agleyerek² [ἀγλεγερεκ] > ağla- *ağlayarak* (M. F. s. 3)

Añnayışlı³ [ἀγναισιλι] > *anlayışlı* “Anlayış olan, hoşgörülü” (H. K. s. 3)

Annıma⁴ [ἀννημά] > *alın* “yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü” (H. Ş. İ. s. 33)

Baglık⁵ [παγλικ] > *bağır*- “çığlık, feryat” (S. s. 39)

Bar [πάρ] > *bağır* “bağır, göğüs” (A. G. s. 11)

Bazırgan [παζιρχιαν] > Far. *bāzergān* “bezirgan, tüccar” (A.G. s. 10)

Bertaf [περτάφ] > Far. *ber* + Ar. *taraf* “bertaraf, bir yana şöyle dursun” (H. K. s. 19)

Bogday [πρωδαϊ] > *buğday* “buğdaygillerden, karasal iklimin olduğu bölgelerde yetişen, un yapımında kullanılan tanelerini taşıyan kılıçlı çiçekleri olan, tek yıllık otsu bitki” (S. s. 57)

Buçak [πρωτζάκ] > ET *bıçak* ~ *bi* ~ *biçäk* ~ *piçäk* OT. *biçek* “kesme işlerinde kullanılan, bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç” (H. Ş. İ. s. 60)

Cabık⁶ [δζαπίκ] > Far. çābuk “hızlı olan, yavaş karşıtı” (S. s. 66)

Ceyran [τζειράν] “ceylan” < Moğ. *cegeren*, Az. *ceyran* (H. Ş. İ. s. 11)

Diñnemege⁷ [τιγνεμεγέ] > *dinlemeye* (H. K. s. 23)

Doa [δοά] > Ar. *du‘ā* “Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz” (M. F. s. 18), (A. K. s. 12), (S. s. 59), (A. G. s. 22)

² *Agleyerek* [ἀγλεγερεκ] sözcüğünün kök ve eklerinde görülen artlık-önlük uyumsuzluğu incelenen metinlerin genelinde söz konusudur. *Anden* [ἀνδέν], *Ande* [ἀνδέ] (M. F. s. 6), *anler* [ἀνλέρ] (S. s. 23) metinlerden seçilmiş örneklerde de eklerin yazımında artlık-önlük uyumunun olmadığı tespit edilebilir.

³ Anla- fiilinden türetilen bu sözcük ET, OT ve EAT *añla-* şeklindedir. Bu kullanımla /ñ/ arkaik özelliğinin korunduğu görülmektedir. Ayrıca Derleme Sözlüğünde *aña-* “anlamak” şeklinde kullanımı mevcuttur.

⁴ Derleme Sözlüğünde *annu* ve *arın* “alın” şekillerinde kullanımlar mevcuttur.

⁵ Derleme Sözlüğünde *bağlık* “çığlık, feryat, yaygara” şeklinde kullanım mevcuttur.

⁶ Karamanlı Türkçesi metinlerinde /c/ sesi [δç], /ç/ sesi için ise [τç] karakterlerin birleşimiyle gösterilmiştir. Fakat metinlerde görülen imla sorunu nedeniyle bu seslerin yazım ve transkripsiyonunda hataların olduğu tespit edilebilir. *Ceyran* [τζειράν] “ceylan” sözcüğü bu imla sorununa örnek gösterilebilir. Ayrıca Derleme Sözlüğünde *cabık*, *çabih*, *çabuh* şekillerinde kullanımlar da mevcuttur.

⁷ Dinle- sözcüğünden türetilen bu sözcük ET. *tıñ-* şeklindedir. Bu kullanımla /ñ/ arkaik özelliğinin korunduğu görülmektedir. Derleme Sözlüğünde *dinne-* şeklinde kullanımı mevcuttur.

Dövmlet [δοβλèτ] > Ar. *devlet* “belli bir toprakta bir hükümet idaresi altında teşkilatlanmış bulunan bağımsız siyasi topluluk” (S. s. 28)

Emmi [émμì] > Ar. ‘amm “amca” D. S. emmi “amca” (M. F. s. 55)

Entihap [έντιχάπ] > Ar. *intihāb* “seçmek” (A. K. s. 15)

Erif [ερìφ] > Ar. *harif* “herif, kaba konuşmada adam” (H. K. s. 6)

Evel⁸ [έβèλ] > Ar. *evvel* “evvel önce” (M. F. M. s. 5), (S. s. 15)

Ever- [έβερ-] “evlendirmek” (S. s. 106)

Feraat eyle- [φεραάτ èγλè] > Ar. *ferāgat* + T. eyle- (H. K. s. 25)

Fizuli [φìζουλί] > Ar. *fuzūlī* “gereksiz fazla” (M. F. s. 2)

Gardaş⁹ [κάρδάς] “kardeş” > *karın+daş* (A.K. s. 6), (A. G. s. 40), (H. Ş. İ. s. 30)

Gazep¹⁰ [κάζèπ] > Ar. *gāzab* “kızgınlık, öfke” (H. Ş. İ. s. 47)

Gövercin [κìοβερδçìν] > ET *kögürçgün* “evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş” (S. s. 86)

Güleş [κòγλèş] > *güreş* “belli kurallar içinde, güç kullanarak iki kişinin türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışması” (A. G. s. 27)

Hamla [χαμλά] > Ar. *hamle* “ileriye doğru atılma, atılış, saldırı” (H. Ş. İ. s. 37)

Hiyet [χìγèτ] > Ar. *hey’et* “kurul” (A. K. s. 5)

Horanta [χοραντά] > Far. *hōrende* “aile halkı” (S. s. 226)

Höküm¹¹ [χοκουμ] > Ar. *hukm* “hüküm, karar, yargı” (A. K. s. 8), (H. Ş. İ. s. 31)

Hörmet [χορμèτ] > Ar. *hurmet* “değer” (S. s. 16)

Isıtma hastalığı [ìσητμà χαστάληγή] > *sıtma hastalığı* (S. s. 71)

İbrayim [ìπραγìμ] > İbrāhīm “Özel ad” (H.K. s. 6)

İcnebi [ìδçνεπì] > Ar. *ecnebi* “başka bir milletten veya yabancı devlet tebaasından olan kimse, yabancı” (S. s. 26)

İtir- [ìτηρ-] > *yitir-* “kaybetmek” (A. G. s. 32)

Kıstrak¹² [κìστράκ] > *kısrak* (kısır+ak) “dişi at” (H. Ş. İ. s. 5)

Küççük¹³ [κουτçτçουòκ] > *küçük* “ufak, büyük karşıtı” (M. F. M. s. 3)

⁸ Ar. *evvel* sözcüğünden türetilen *evvelce* [έβèλδçè] “eskiden, önceden” (M. F. s. 9) sözcüğünde ağız unsuru etkisini göstermektedir.

⁹ [κάρδάς] (S. s. 59) Metinlerdeki imla sorunu bu sözcüğün yazımında da görülmektedir. /g/ sesini vermek amacıyla κ karakterinin üzerine noktalama işareti konulmadan kullanılmıştır. Ayrıca Derleme Sözlüğünde *kardaş*, *gardaş* şeklinde kullanımlar mevcuttur.

¹⁰ Ar. *gazab* sözcüğünden türetilen *gazeplen-* [κάζèπλèν-] “kızmak, öfkelenmek” (H. Ş. İ. s. 49) sözcüğünde de ağız unsuru etkisini göstermektedir. Fakat farklı metinlerde [γάζèπ] *gazap* (H. K. s. 3) şekli de mevcuttur.

¹¹ Ar. *Hukm* sözcüğünden türetilen *hökümet* [χοκìουμèτ] (M. F. s. 18), *Hökümdar* [χοκìουμδàρ] > Ar. *hukm*+Far. dar “hükümdar, padişah, kağan” (S. s.20) sözcüklerinde yine ağızsal özellik söz konusudur.

¹² İncelenen metinde *kısrak* [κìστράκ] “dişi at” (H. Ş. İ. s. 6) şeklinde yazımı da mevcuttur.

¹³ Ünsüz ikizleşmesi görülen bu sözcüğün Derleme sözlüğünde *güççük*, *güccük* şeklinde kullanımı da mevcuttur.

Lefha [λεφχά] > Ar. *levha* “üzerinde yazı veya resim olan taşınabilir düz nesne” (A. K. s. 7)

Memfaat [μεμφαατ] Ar. *menfa‘at* “fayda” ağız unsuru (M.F. M. s. 7)

Mimkin [μιμκιν] > Ar. *mumkin* “mümkün, olabilir, muhtemel” (A. K. s. 3)

Minasip [μινασίπ] > Ar. *munāsib* “uyumak, uygun gelmek” (A. K. s. 7), (H. Ş. İ. s. 7)

Möhterem [μοχτερέμ] > Ar. *muhterem* “hürmet, saymak” ağız unsuru (A. K. s. 7)

Möhür [μοχοϋρ] > Far. *muhr* “mühür, bir kimsenin, bir kuruluşun adının veya unvanın bulunduğu, metal, lastikten yapılmış araç; kaşe” (A. K. s. 6), (A. G. s. 33)

Mütalea [μουταλέα] > Ar. *muṭāla‘a* “üzerinde düşünmek, okumak” (M. F. M. s. 8)

Örtesi [όρτεσι] > *ertesi* “bir günün, haftanın, ayın, mevsimin, yılın ardından gelen (gün, hafta, ay, mevsim, yıl)” (A. G. s. 34)

Petmez [πετμέζ] > *pekmez* (D. S. *betmez, petmez*) “Genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi” (M. F. s. 4)

Rikat [ρικατ] > Ar. *rek‘at* “namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm” (H. Ş. İ. s. 4)

Sahap [σαχάπ] > Ar. *şāhib* “herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse; iye, malik” (A. G. s. 34)

Sil [σίλ] > Ar. *seyl* “sel, su taşkını” (S. s. 203)

Şenel [σενέλ] D. S. *şenelmek* “bitki gelişmek büyüme, serpilmek (M. F. s. 28)

Şindi [σινδι] > *şimdi* > *imdi* “şu anda, içinde bulunulan zamanda; imdi” (A. G. s. 16)

Şo¹⁴ [Σò] > *şu* “yerde, zamanda veya söz zincirinde biraz uzak olanı niteleyen söz” (S. s. 150)

Terki¹⁵ [τερκί] “atın eyerine takılan heybe” (S. s.68)

Tez- [τεζ-] “Tezmek, bulunduğu yerden ayrılıp uzaklaşmak” (S. s. 16)

Tirem [τιρέμ] D. S. *tirem* ve *direm* “çömlek yapımında kullanılan killi toprak” (M. F. s. 44), **tiremlik** [τιρεμλικ] D. S. “killi ve çorak toprak” (M. F. M. s. 8)

Ürya [ούργιά] > Ar. *ru‘yā* “görme, görüş” ağız özelliği (H. Ş. İ. s. 11)

Yumrucak [γιουμουρδζάκ] D. S. “veba hastalığı” (M. F. s. 44)

Züriet [ζουριετ] > Ar. *zurriyyet* “çocuk, evlat” (H. Ş. İ. s. 3)

Karamanlı Türkçesiyle yazılan eserlerde sıkça görülen ağız özelliklerinden biri de sözcüklere getirilen eklerdir. Özellikle eserlerde dil ve dudak uyumu dışına çıkılarak eklemelerin yapıldığı görülür. Fakat bu uyumsuzlukların nedeni sadece halk ağzı

¹⁴ Aynı metin ve aynı sayfada *şu* [σòv] (S. s. 150) şeklide mevcuttur.

¹⁵ OT. *tergü* “eyer kayışı”, Hak. *Tërgi*, Tuv. *dergi*, Yak. *törgü*, *törgü*; Eski Kıpçakçada da *tergü*, *dergü* biçimi kullanılır. Derleme Sözlüğünde ise *terki* “atın arka kısmı, sağrısı, ata yüklenen yük ve atın eyerine takılan küçük heybe” anlamları mevcuttur.

ve imlanın eksikliğinden değil de içerisinde yer aldığı Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinden etkilenmesiyle olmuştur.

Dünyade [δουνγιαδε] ‘dünyada’ (H. Ş. İ. s. 3); *ande* [άνδε] ‘onda’ (M. F. s. 6); *Mevlaten* [Μεβλατεν] ‘Mevla’dan’ (H. Ş. İ. s. 5), *Anden* [Άνδεν] “ondan” (H. Ş. İ. s. 9); *anden* [άνδεν] (S. s. 34); *garuye* [γάρουγε] ‘karıya’ (A. G. s. 31); *arşe* [άρσέ] ‘arşa’ (A. G. s. 31); *anler* [άνλερ] ‘onlar’ (M. F. s. 33) *konılmışdır* [κοηλημήσδηρ] ‘konulmuştur’ (M. F. M. s. 7), *olındığı* [όληνδηγηή] ‘olunduğu’ (M. F. M. s. 7) *bulındığımız* [πουληνδηγημηζ] (M. F. M. s. 8); *imperatorlugunda* [ιμπερατορληγηνδα] (S. s. 36).

Eski Anadolu Türkçesinde teklik III. kişi emir eki {-sUn}, çokluk III. kişi emir eki {-sUnlAr} şeklindedir. Uyum dışında kalan bu ekler, Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde uyuma girmiştir (Ergin, 2006, 306).

Olabilsün [όλαπισούν] “olabilsin” (M. F. M. s. 5).

{-II}eki Eski Anadolu Türkçesinde {-lu}, {-lü} yuvarlak şekliyle kullanılır. Bu ek, Eski Türkçede {-lig}, {-lig}ekin sonundaki -ğ, -g sesleri düşerken kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırması nedeniyle oluşmuştur (Timurtaş, 1994, s. 34; Öztürk, s. 50).

Develüden [Δέβελουδεν] ‘Develi’den’ (M. F. s. 4); *sevgilü* [σεβκιλου] (A. K. s. 6) şerafetlü [Σεραφετλου] (A. K. s. 3).

{-Ip} zarf-fiil ekinde yuvarlaklaşma nedeniyle oluşan dudak uyumsuzluğu olayı da yine Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımla ilişkilidir.

Başlayup [πασλαγιουπ] (A. G. s. 4) *yazilup* [γιαζηλουπ], *verilüp* [βεριλουπ] (M. F. M. s. 3). Eski Anadolu Türkçesinin biçim özelliklerini içeren bu sözcükler incelemeye dâhil edilmemiştir.

Kısaltmalar

A. G. Hikaye-yi Aşık Garip İstanbul (1872)

A. K. Adelfotisin Kanunismosu İstanbul (1909)

Ar. Arapça

Az. Azerbaycan Türkçesi

D. S. Derleme Sözlüğü

ET Eski Türkçe

Far. Farsça

Hak. Hakas Türkçesi

H. K. Hikaye-yi Köroğlu Asitane (1879)

H. Ş. İ. Hikâyet-i Şah İsmail Atina (1909)

Moğ. Moğolca

M. F. M.	Moni Flavianon (Mukaddeme Bölümü) Kostantinopolis (1808)
M. F.	Moni Flavianon Kostantinopolis (1808)
OT	Orta Türkçe
S.	Nevşehir Salnamesi Kostantinopolis (1914)
T.	Türkçe
Tat.	Tatar Türkçesi
Tuv.	Tuva Türkçesi
Yak.	Yakut Türkçesi

SONUÇ

1. Leksikoloji/söz varlığı açısından Halk ağzı unsuru incelemesi yapılan Karamanlı Türkçesi ile yazılan metinlerde halk ağzının özelliklerini içeren 58 sözcüğün bazılarında imla ve kökenleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Bu incelemeler neticesinde de Karamanlıcanın standart dilinin olmadığı belirlenmiştir.

2. Ses, biçim ve leksikoloji/söz varlığı yönüyle halk ağzı unsurları incelemesi yapılan Karamanlı Türkçesiyle yazılan metinlerde görülen Türkçe sözcüklerin ses ve biçim özellikleri bakımından, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin ses ve biçim özelliklerini taşıdığı belirlenmiştir. Bu nedenle *olabilsün* [óλαπισσούν] “olabilsin” (M. F. M. s. 5); *başlayup* [πασλαγιοúp] (A. G. s. 4); *yazlıup* [γιαζηλοúp], *veriliup* [βεριλοúp] (M. F. M. s. 3) gibi sözcüklerde görülen yuvarlaklaşmalar halk ağzı unsuru değil de Eski Anadolu Türkçesi döneminin biçim özelliğini karakterize ettiği için bu kısımda incelemeye dâhil edilmemiştir.

3. İncelenen eserlerdeki halk ağzına ait sözcükler, Eckmann’ın sınıflandırmasındaki “halk unsurları ile az çok karışık bir yazı dili ile yazılmış eserler” başlıklı ikinci grubun ilk kademesindeki “dili edebi Türkçeye yakın olmakla beraber halk ağzlarına ait birtakım fonetik özellikler içeren metinler” değerlendirmesi içinde sınıflandırılabilir.

4. Yazıldığı dönemin halk dilini yansıması bakımından özel bir yere sahip olan Karamanlıca metinler, ses ve şekil bilgisi hususiyetleri bakımından daha ciddi şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca dönem özellikleri göz önünde bulundurularak söz varlığı sözlüğü hazırlanmalıdır.

5. Bu çalışmada, Karamanlı Türkçesi metinleriyle oluşturulacak sözlüğe katkıda bulunulmak istenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2012). *Türk Dili Tarihi* (5. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Anzerlioğlu, Y. (2009). *Karamanlı Ortodoks Türkler* (2. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk I, II, III, IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Balta, E. (1989). "Karamanlidika", Atina 1987 (Pinelopi Stathis, Karamanlıca, (Çev. Bülent Berkol), *Tarih ve Toplum Dergisi*, 62, 57-60.
- Balta, E. (2014). *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar: İstanbul*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Buran, A. (2002). "konuşma Dili Yazı Dili İlişkileri ve Derleme Faaliyetleri". *Türkbilig* 4, 97-104.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Demir, N. (2002). "Ağız Terimi Üzerine". *Türkbilig*, 2002/4, 105-116.
- Derleme Sözlüğü I-XII* (1963-1982). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (1965). Die Karanaische Literatur. *Philologiae Turcica Fundamenta II*, 819-835.
- Eckmann, J. (1950b). Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında. *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I*, 27-31.
- Ercilasun, A. B. vd. (1991-1992). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*. Kültür Bakanlığı.
- Ergin, M. (2006). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Dağıtım.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2008). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karahan. L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan. L. (2000). *Ağız Araştırmalarında Sorunlar*, Türkçe'nin Ağızları Çalıştay Bildirileri, Haz. A. Sumru Özsoy & Eser E. Taylan, Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dil Uygulama Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Miller, M. G. (1974). *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology*. Thesis PH. D. Indiana University.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sami, Ş. (2010). *Kamus-ı Türkî* (Haz. Paşa Yavuzarslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (2004). "Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı Ağzı Metinleri Üzerine". *Journal of Turkish Studies. Kaf Dağının Ötesine Varmak Festschrift in Honour of Günay Kut, Essays presented by her Colleagues and Students*, IV, XXVIII/2, Harvard, 2004: 1-21.

- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Vryonis, S. (1986). *The decline of medieval Hellenism in Asia Minor: and the process of Islamization from the eleventh through the fifteenth century*. Berkeley: University of California Press.
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı (t.y.). *Kubbealtı Lugatı*. 09.012.2023. tarihinde <https://lugatim.com/> adresinden erişilmiştir.
- Tanıklı Türkçe Sözlük (t.y.). *Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü*. 5.11.2023 tarihinde <https://lehediz.com/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlükleri*. 21.12.2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Metin İncelemesinde Kullanılan Kaynaklar

- Hikaye-yi Aşık Garip İstanbul (1872).
- Adelfotisin Kanunismosu İstanbul (1909).
- Hikaye-yi Köroğlu Asitane (1879).
- Hikâyet-i Şah İsmail Atina (1909).
- Moni Flavianon (Mukaddeme Bölümü) Kostantinopolis (1808).
- Moni Flavianon Kostantinopolis (1808).
- Nevşehir Salnamesi Kostantinopolis (1914).